

УДК 159.92.7

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.1.13>

О. П. ШЕВЧУК

кандидат психологічних наук,

викладач кафедри педагогіки та психології,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: oshevchuk@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-5499-9548>

ЦІННІСНА СКЛАДОВА ЖИТТЄВОЇ СТРАТЕГІЇ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті здійснено теоретичний аналіз поняття «цінності», а також їх вплив на особливості педагогічної діяльності. Зазначено, що цінності – це глибинні бажання людини щодо характеру взаємодії зі світом, з іншими людьми та із собою. Встановлено, що цінності є відображенням того, що людина хоче розвивати у своєму житті, у структурі своєї особистості, що хоче відстоювати. Саме цінності задають визначений напрямок життєвої стратегії. Проведено анкетування майбутніх педагогів на предмет розуміння понять «цілі» і «цінності», їх відмінностей, ролі в житті особистості і окресленні власних цінностей. Результати проведеного анкетування засвідчують відсутність чітких знань щодо даних понять у 90% респондентів. Розроблено комплексне тренінгове заняття, яке проводилося у три етапи: знайомство з вичерпним переліком життєвих цінностей; дослідження власних життєвих цінностей; вибір найактуальніших сфер життя в теперішній період часу; побудова конгруентних цілей задля покращення якості життя, опираючись на індивідуальну систему цінностей; окреслення плану виконання цілей в системі SMART. У результаті проведення тренінгового заняття нами було отримано низку відомостей щодо особливостей ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів. Опрацювання пріоритетних цінностей дало змогу виокремити найбільш популярні з них: здоров'я, прийняття, доброта, любов, підтримка. Найчисельнішими обраними сферами життя, які максимально актуальні в теперішньому часі, є сімейні стосунки, стосунки із друзями, ставлення до власного тіла, духовність, дозвілля, праця та професійний розвиток. Виявлено труднощі у студентів при постановленні цілей в системі SMART, керуючись власними цінностями, що зайняло великий обсяг часу і особистої консультації. У результаті проробленої спільної роботи у студентів були сформовані знання стосовно поняття цінностей і їх ролі в житті особистості, збільшено усвідомленість респондентів стосовно власної ціннісної структури особистості, удосконалено навички формування цілей, конгруентних власним цінностям, що є потужним мотиваційним фактором до прожиття змістовного, гармонійного і продуктивного життя.

Ключові слова: цінності, цілі, сфери життя, педагог, система постановки цілей SMART.

Вступ

Розуміння власних цінностей є основою побудови якісної життєвої траєкторії, яка формується за рахунок відповідних цілей. Побудова цілей, які базуються не на власних цінностях, призводить до незадоволеності власним життям, відсутності екзистенціальної визначеності, вибір неефективних шляхів для самореалізації і, як наслідок, неможливість здійснювати усвідомлену і гармонійну професійну функцію. Натомість розуміння власних цінностей є підґрунтям для усвідомлення того, як повноцінно прожити власне життя, що у ньому є пріоритетним, якими особистостями бути, які стосунки розвивати із собою, з іншими людьми і світом загалом. Відрефлексовані, інтеріоризовані і усвідомлені цінності, які є глибинними регуляторами поведінки особистості, також

дають змогу створювати ефективні, автентичні цілі, які є основою змістовного, продуктивного, насиченого і плідного життя.

1. Постановлення проблеми

Особливо актуальним підняте питання постає щодо педагогів, які мають бути зразковим прикладом для наслідування підростаючому поколінню. Відтак, низка досліджень підтверджує факт неможливості передання і формування цінностей у вихованців за відсутності їх розуміння і присутності у власному житті. Згідно концепції Нової української школи передбачено виховання на цінностях, що створює актуальність даного дослідження, яке націлене на формування у студентів розуміння власних цінностей і побудови ефективних, реалістичних життєвих цілей, які їм не суперечать.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз поняття «цінності», а також емпірично виявити їх вплив на особливості педагогічної діяльності.

2. Аналіз попередніх досліджень

Конструкт цінностей поставав предметом уваги багатьох вчених. Найбільш перспективним в розрізі нашого дослідження є погляди на дану проблематику Расса Гарріса, представника і популяризатора терапії прийняття і відповідальності (Acceptance and Commitment Therapy). Автор розглядає поняття цінностей як глибинні бажання людини щодо характеру взаємодії зі світом, з іншими людьми та із собою. Цінності є відображенням того, що людина хоче розвивати у своєму житті, у структурі своєї особистості, що хоче відстоювати. Саме цінності задають визначений напрямок життю [Harris].

Варто зазначити, що за відсутності особистісної рефлексії на предмет пріоритетних цінностей у житті, у ситуаціях невизначеності особистісної сфери, суспільство і оточення здатне самостійно сформувавши цінності для таких категорій людей, які будуть зовнішнім мотивуючим стимулом до діяльності, що характеризується нестабільністю в критичних ситуаціях.

Дослідженням цінностей педагогів присвячено низку емпіричних робіт. Зокрема, Уман Сахін головною метою свого дослідження окреслив визначення поняття цінностей вчителями початкової школи та їхнє розуміння освітніх цінностей. Думки вчителів щодо цінностей та освітніх цінностей дали змогу автору виділити дві категорії: «мої цінності» та «цінності освіти». У категорії «мої цінності», вчителі включали ті цінності, що керували їхнім життям в межах особистого життя. Категорію освітніх цінностей описували як мету формування шляху, яким я піду. У той час як деякі вчителі наголошували, що головна ціль освітніх цінностей полягає у вихованні добрих громадян, інша категорія вчителів наголошувала на важливості мати хороший характер, зосереджуючись на особистих цінностях [Sahin : 83-84].

Х. Вонг і Н. Ц. Холл у своїй роботі досліджували вплив особистих цінностей вчителів, цінностей, які вимагає адміністрація школи та результат конгруентності цінностей на психологічне благополуччя вчителів та їхні наміри. Учасниками дослідження були 1086 практику-

ючих канадських вчителів, результати яких показали, що більш високі особистісні цінності щодо безпеки роботи та автономності корелювали із гіршою адаптацією. Натомість, високо оцінені адміністрацією школи вчительські цінності відповідали кращому самопочуттю та наполегливості вчителя [Wang].

А. Боневілл-Роззі та Т. Буфард досліджували роль культурних цінностей у самоефективності вчителя та учнів. Дані великого дослідження (PISA, 2015), в якому брали участь понад 132 000 дітей та 22 000 їх вчителів у 16 країнах, були використані для дослідження того, як вчителі передають учням самоефективність під час викладання та чи є це культурно обґрунтованим. Результати показали, що самоефективність вчителя та учнів була побічно пов'язана із застосуванням навчальних практик, а сильніше – з використанням методів опитування. Автори виявили міжкультурні розбіжності в асоціаціях між сприйнятою учнями практикою викладання та самоефективністю учнів, які модерувались двома культурними цінностями на рівні країни: індивідуалізмом та уникненням невизначеності. Це дослідження підкреслює, що, хоча академічна самоефективність вважається загальною, виявлено культурні відмінності в її джерелах та проявах [Bonneville-Roussy].

Р. В. Павелків, аналізуючи різні підходи як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників щодо характеристики ролі цінностей в особистісному самовизначенні людини, визначає наступні цінності сучасного педагога як такі, що дають змогу педагогу задовольняти власні матеріальні, духовні та суспільні потреби і які виступають орієнтиром його соціальної й професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичної мети [Павелків : 3-5].

Панасенко Е. А. та Романенко К. С. досліджуючи формування фахових цінностей у майбутніх вчителів початкових класів представляють їх в якості системи, що складається з двох логічно взаємопов'язаних напрямів: професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя та професійних ідеалів педагога початкової школи [Панасенко : 34].

Результати та дискусії

Вибіркою емпіричного дослідження стали студенти Комунального закладу вищої освіти «Луцького педагогічного коледжу» Волинської

обласної ради у складі 40 осіб, віком 19-20 років, спеціальності «Початкова освіта».

Емпіричне дослідження проводилося у декілька етапів. Перший етап полягав у опитуванні студентів у вигляді анкетування на предмет розуміння понять «цілі» і «цінностей», їх відмінностей, ролі в житті особистості і окресленні власних цінностей. Результат проведеного анкетування свідчить про відсутність чітких знань щодо даних понять у 90% респондентів, що поставило перед нами мету розроблення тренінгового заняття для формування відповідних знань у студентів в контексті загальнокультурної компетентності.

Другий етап емпіричного дослідження полягав у проведенні формувального експерименту у вигляді тренінгу під назвою «Знайомся, твої цілі». Зміст тренінгу передбачав такі кроки: знайомство з життєвими цінностями, які вони існують взагалі; дослідження власних життєвих цінностей; вибір найактуальніших сфер життя в теперішній період часу; побудова цілей задля покращення якості життя, опираючись на індивідуальну систему цінностей; окреслення плану виконання цілей в системі SMART.

Перший крок тренінгу передбачав знайомство із переліком цінностей у кількості 125 одиниць з деталізованим поясненням кожної з них задля їх глибшого розуміння. Студенти в ході опрацювання цінностей повинні були усвідомити різницю між поняттями цінностей і цілей. Адже цінності це те як ми хочемо бути, а не те, що ми хочемо мати. Варто зазначити, що цінності в переліку були як позитивного так і умовно негативного характеру, тобто такі, які не схвалюються у суспільстві. Запропонований список цінностей стосувався різноманітних сфер спрямованості особистості, умовно він був розділений на такі категорії:

- ставлення до себе: адаптивність, алертність, амбітність, компетентність, автентичність, асертивність, розсудливість, прагматизм, проактивність, духовність, усвідомленість, статус, експертність, стриманість, кмітливість, конформність, допитливість, мінливість, спокій, баланс, відповідальність, різноманітність, умиротвореність, здоров'я, відчуженість та інші;

- до інших людей (співчуття, зухвалість, дружелюбність, хитрість, надійність, пунк-

туальність, доступність, ввічливість, благодійність, співпраця, любов, влада, турбота, підтримка, щедрість, гостинність, емпатія, суворість та інші);

- до праці (ріст, влада, освіта, відданість, гнучкість, порядок, неперевершеність та інші);

- до природи і речей (охайність, ощадливість та інші).

Учасникам тренінгу зачитувалась інструкція: «Ознайомтеся із переліком запропонованих цінностей і відмітьте навпроти кожної із них міру важливості і актуальності для вас у повсякденному житті за допомогою таких позначок: «не важливо», «важливо», «дуже важливо»».

Наступним кроком було обрання із переліку цінностей, яким була присвоєна позначка «дуже важливо» три із них, які є найактуальнішими на даний момент.

Третій крок передбачав знайомство із основними сферами життя, які мають бути присутні для повноцінного його проживання:

- сімейні стосунки;
- стосунок зі світом природи та навколишнім середовищем;
- праця та професійний розвиток;
- стосунок з власним тілом (турбота про фізичне благополуччя та здоров'я);
- стосунок з Богом (духовність) – для віруючих;
- стосунки з друзями/колегами;
- дозвілля (творчість хобі);
- стосунок з собою (особистий розвиток);
- стосунок з громадськістю – для волонтерів, активістів.

Студентам пропонувалося обрати чотири із них, або придумати самостійно ті сфери життя, в яких вони зараз живуть найбільше, які щодня дають про себе знати, які з них вони потребують. Респондентам пропонувалося колесо балансу, яке поєднується із цінностями. Відтак, назви 4-х сфер вписуються у відведені місця навколо кола. Діагностованим пропонувалося дати відповідь на запитання на скільки вони відчувають кожну цінність у кожній сфері життя і поставити відповідні відмітки від 1 до 10.

Після того, як відмітили цінності та об'єднали кожну із них лініями у всіх сферах, студентам необхідно було проаналізувати і відрефлексувати:

- в якій сфері цінності дотримуються, а в якій ні;
- в якій сфері найбільше проявляються цінності, в якій найменше;
- яка цінність є максимально реалізована у житті, а яка мінімально.

Наступний етап тренінгової роботи передбачав постановлення цілей, які постають із наших цінностей, студентам пропонувалася наступна інструкція: «Обираємо по одній цінності для кожної із 4-х сфер. Вписуємо їх у бланк. Будемо ціль для кожної сфери життя за системою SMART, ретельно перевіряючи кожен із пунктів (S – specific – специфічна, дуже конкретна, M – measurable – вимірювальна, A – actionable – дієва, R – realistic – реалістична, T – time-framed – пов’язана з часом). Переконаємося, що ціль сприяє розвитку цінності, і що ціль відповідає критеріям SMART. Прописуємо детальний план для виконання кожної цілі. Виконуємо 4 цілі. Рефлексуємо. Думаємо, як відчуваємося. Беремо «Великий список цінностей» та обираємо новий топ-3. Ставимо нові цілі. І наше життя стає наповненішим та змістовнішим».

Виконання останнього завдання мало на меті познайомити студентів із системою постановки цілей SMART, що довела свою ефективність у будь-якій сфері, внаслідок їх деталізованого прописування і екстеріоризації.

У результаті проведення тренінгового заняття нами було отримано низку відомостей щодо особливостей ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів. Обрання студентами трьох найакту-

альніших цінностей дало змогу візуалізувати їх структуру шляхом підрахунку найчастіших виборів (див. рис1).

Отримані результати свідчать, що 36 із 40 респондентів ($x=90\%$) обрали здоров’я як базову цінність у своєму житті. Зазначена цінність передбачає зберігання і поліпшення власної фізичної форми, піклування про своє фізичне і психічне благополуччя. Другою за кількістю виборів є цінність любові ($x=62\%$), яка передбачає спрямованість людини на творення добрих і люблячих вчинків стосовно себе та свого оточення. Високий показник за кількістю обрання має цінність прийняття ($x=55\%$), яка передбачає прийняття себе, оточуючих та світ такими, як вони є, бути толерантними до відмінностей у поглядах, поведінці, зовнішньому вигляду інших людей. Особливо позитивним є факт обрання студентами такої цінності як підтримка ($x=45\%$), що є особливо актуальною і необхідною у таких типах професій як «людина-людина». Ця цінність передбачає надання допомоги та підтримки оточенню. Також частина діагностованих зупинила свій вибір на цінності доброти ($x=30\%$), яка передбачає бути добрим, співчутливим, турботливим у ставленні до себе та до інших.

Результат обрання актуальних сфер життя дав змогу проаналізувати, які з них займають більшу частину часу майбутніх педагогів (див. рис. 2).

Серед запропонованих сфер життя студентами були обрані сімейні стосунки ($x=100\%$), які передбачають гармонійне і комфортне відчуття в своїй сім’ї. Значна частина діагностова-

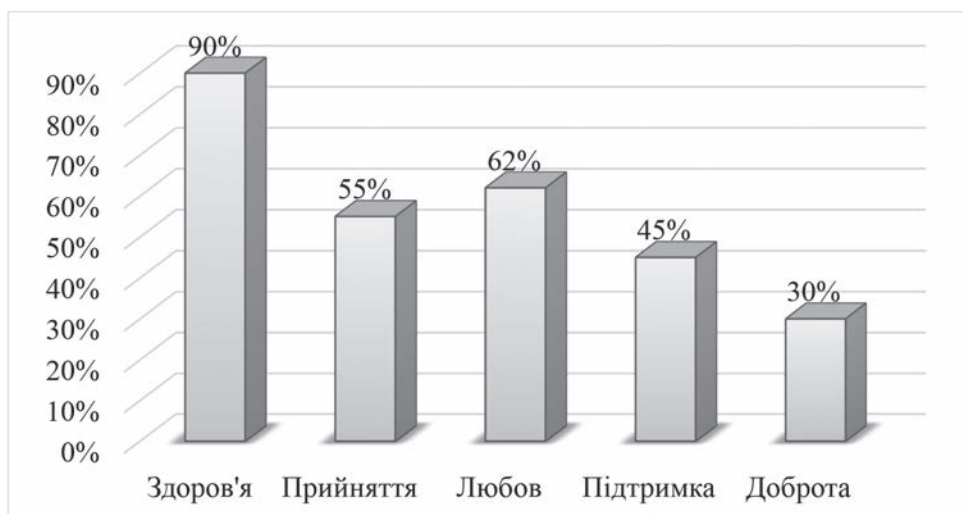

Рис. 1. Відсоткове співвідношення пріоритетних цінностей майбутніх педагогів

них обрала сферу стосунків з друзями (x=96%), яка відображає ступінь задоволеності власним колом друзів і можливістю розраховувати на них в складних ситуаціях, а також чи сприяють вони особистісному росту і розвитку. 80% респондентів обрала сферу стосунків з власним тілом, яка передбачає турботу про фізичне благополуччя та здоров'я. Працю та професійний розвиток як актуальну сферу життя обрало 70% вибірки. Сферу дозвілля, яка передбачає присвячення свого часу творчості, захопленням, хоббі обрало 40% діагностованих.

Найбільше помилок і складнощів викликало останнє завдання, яке передбачало постановлення цілей в системі SMART, керуючись власними цінностями. Та якісно пророблений аналіз із деталізованими прикладами дали змогу студентам побудувати конкретні, реалістичні, вимірювальні, дієві і пов'язані з часом цілі, що стануть чіткою інструкцією до виконання.

Опитування діагностованих опісля проходження тренінгового заняття виявило, що 96%

опитуваних володіють знаннями про відмінності між цілями і цінностями, розуміють і усвідомлюють власні цінності, а також вміють будувати конгруентні цілі по відношенню до цінностей в системі SMART.

Висновки

У результаті проведеного тренінгового заняття у студентів були сформовані знання стосовно поняття цінностей і їх ролі в житті особистості, збільшено усвідомленість респондентів стосовно власної ціннісної структури особистості, удосконалено навички формування цілей конгруентних власним цінностям. Побудова цілей, в основі яких лежать власні цінності, сприяють зосередженню зусиль та енергії, є джерелом мотивації і рушійною силою, особливо при зіткненні із труднощами або неочікуваними ситуаціями, які є частим явищем у педагогічній практиці. Перспективу майбутніх досліджень вбачаємо у моніторингу стану виконання цілей і зміни якості життя як наслідку реалізації досліджуваного процесу.

Рис 2. Відсоткове співвідношення актуальних сфер життя майбутніх педагогів

Таблиця 1

Приклади конгруентних цілей і цінностей

Цінність	Сфера життя	Ціль
Близькість	Сімейні стосунки	Протягом двох тижнів придумати 3 сімейні традиції, які будуть виконуватися обов'язково
Здоров'я	Стосунок з собою	Прочитати книгу протягом 3 тижнів «Сила волі» Келлі Макгонігал.
Любов	Стосунок з Богом	Ходити до церкви кожну неділю, вивчити 2 молитви.
Креативність	Стосунок з друзями	У червні відвідати благодійний арт-ярмарок разом із друзями.
Підтримка	Дозвілля	Допомогти сестрі протягом тижня знайти сферу діяльності, яка принесе їй задоволення.
Здоров'я	Стосунок з собою	Кожного дня протягом місяця 10 разів присідати, 10 разів качати прес, 5 хвилин постояти в планці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павелків Р.В. Проблема розуміння та утвердження цінності особистості сучасним педагогом. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. Рівне : РДГУ, 2017. Вип. 17. С. 3–6.
2. Панасенко Е.А., Романенко К.С. Формування системи фахових цінностей у майбутніх учителів початкових класів: аналіз теоретико-методологічних засад. *Молодий вчений*. Херсон : ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. 9.2 (49.2). С. 34–37.
3. Harris, R. (2019). ACT made simple: An easy-to-read primer on acceptance and commitment therapy. New Harbinger Publications. 265p.
4. Sahin, Ü. (2019). Values and Values Education as Perceived by Primary School Teacher Candidates. *International Journal of Progressive Education*, 15(3), 74–90. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1219123.pdf> (Last accessed: 29.03.2021)
5. Wang, H., Hall, N.C. (2019). When “I care” is not enough: An interactional analysis of teacher values, value congruence, and well-being. *Teaching and Teacher Education*, 86. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X18315312> (Last accessed: 29.03.2021)
6. Bonneville-Roussy A., Bouffar T., Palikara O., Vezeau C. (2019). The role of cultural values in teacher and student self-efficacy: Evidence from 16 nations. *Contemporary educational psychology*, 59. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0361476X18303023> (Last accessed: 29.03.2021)

REFERENCES

1. Pavelkiv, R.V. (2017). Problema rozuminnya ta zatverdzhennya tsinnostey osobystosti suchasnoho pedahoha [The problem of understanding and affirming the value of personality by a modern teacher]. *Onovlennya zmistu, form ta metodiv navchannya ta vykhovannya v zakladakh osvity – Update the content, forms and methods of teaching and education in educational institutions*, 17 (60). 3-6 [in Ukrainian].
2. Panasenko, E.A., Romanenko, K.S. (2017). Formuvannya systemy fakhovykh tsinnostey u maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv: analiz teoretyko-metodolohichnykh zasad [Formation of a system of professional values in future primary school teachers: analysis of theoretical and methodological principles]. *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 9.2 (49.2), 34-37 [in Ukrainian].
3. Harris, R. (2019). ACT made simple: An easy-to-read primer on acceptance and commitment therapy. New Harbinger Publications [in English].
4. Sahin Ü. (2019). Values and Values Education as Perceived by Primary School Teacher Candidates. *International Journal of Progressive Education*, 15(3), 74-90. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1219123.pdf> (Last accessed: 29.03.2021)
5. Wang, H., Hall, N.C. (2019). When “I care” is not enough: An interactional analysis of teacher values, value congruence, and well-being. *Teaching and Teacher Education*, 86. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X18315312> (Last accessed: 29.03.2021).
6. Bonneville-Roussy, A., Bouffar, T., Palikara, O., Vezeau, C. (2019). The role of cultural values in teacher and student self-efficacy: Evidence from 16 nations. *Contemporary educational psychology*, 59. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0361476X18303023> (Last accessed: 29.03.2021)

O. P. SHEVCHUK

*Candidate of Psychological Sciences,
Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: oshevchuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-5499-9548>*

THE VALUE COMPONENT OF THE LIFE STRATEGY OF THE FUTURE TEACHER

The article provides a theoretical analysis of the “value” concept, as well as its impact on the peculiarities of pedagogical activities. It is noted that values are deep human desires for the nature of interaction with the world, with other people and with themselves. It is established that values are a reflection of what a person wants to develop in his life, in the structure of his personality, what he wants to defend. It is the values that determine a certain direction of the life strategy. A survey of future teachers was conducted to understand the concepts of “goals” and “values”, their differences, the role

in the life of personality and the delineation of their own values. The result of the survey showed a lack of clear knowledge about these concepts in 90% of respondents. A comprehensive training lesson was developed, which was conducted in three stages: acquaintance with a profound list of life values; an analysis of your own life values; selection of the most relevant areas of life in the current period of time; building of the congruent goals to improve the quality of life, based on an individual value system; outlining of a plan for achieving goals in the SMART system. As a result of the training session, we received a great amount of information on the peculiarities of the value orientations of future teachers. The elaboration of the priority values made it possible to single out the most popular of them: health, acceptance, kindness, love, support. The most selected areas of life that are the most relevant today are family relationships, relationships with friends, relationships with one's own body, spirituality, leisure, work and professional development. Students found it difficult to set goals in the SMART system, guided by their own values, which took a lot of time and personal consultation. As a result of work, students formed knowledge about the concept of values and their role in life of the personality, an awareness of respondents about their own value personality structure was increased, the skills of forming goals that are congruent with their own values were improved, which was a powerful motivating factor for meaningful, harmonious and productive life.

Key words: values, goals, spheres of life, teacher, SMART goal setting system.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2021

The article was received 18.02.2021